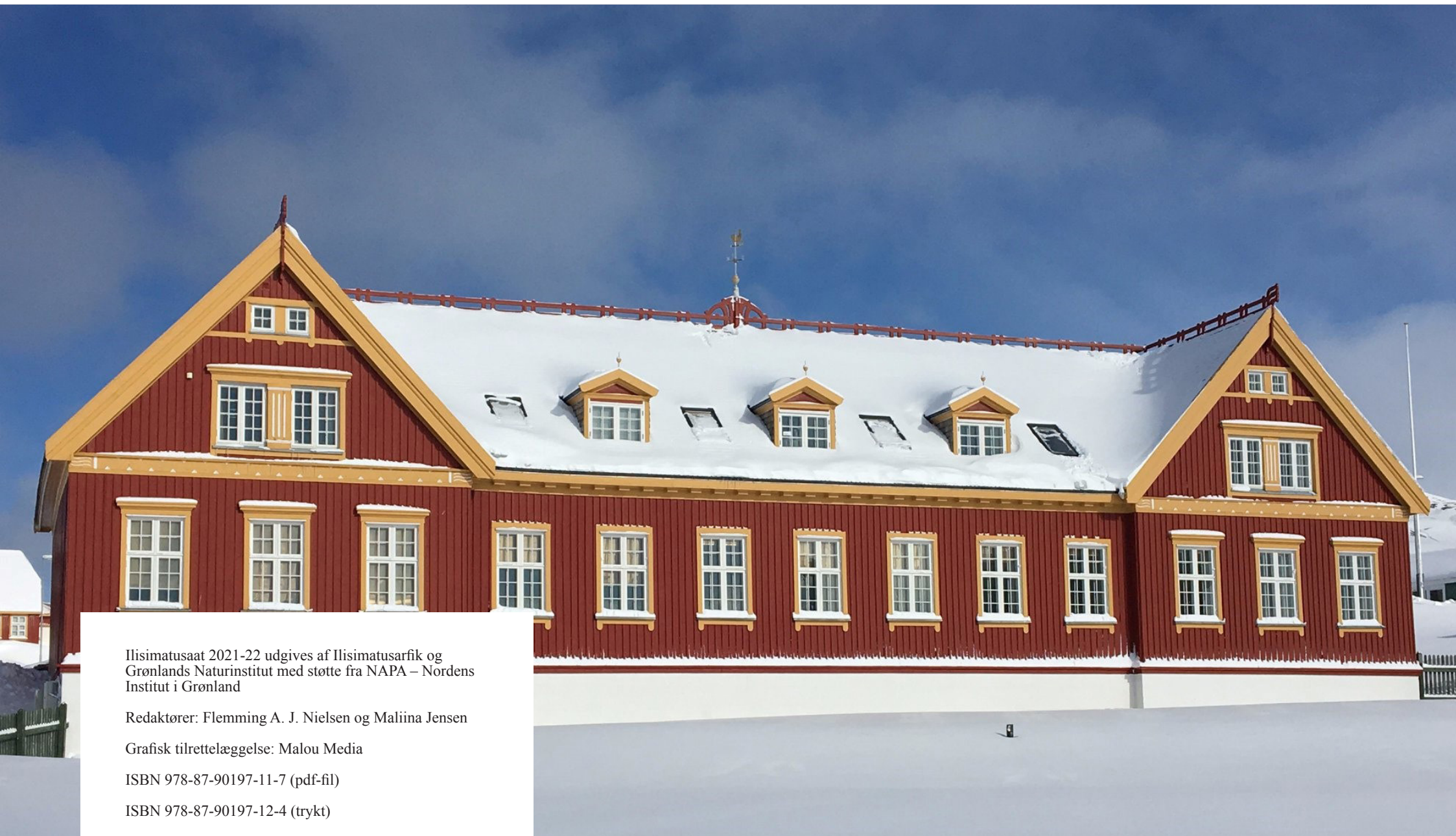

ILISIMATUSAAT

**FORSKNINGSPROJEKTER VED ILISIMATUSARFIK
OG GRØNLANDS NATURINSTITUT
2021-22**

Ilisimatusaat 2021-22 udgives af Ilisimatusarfik og Grønlands Naturinstitut med støtte fra NAPA – Nordens Institut i Grønland

Redaktører: Flemming A. J. Nielsen og Maliina Jensen

Grafisk tilrettelæggelse: Malou Media

ISBN 978-87-90197-11-7 (pdf-fil)

ISBN 978-87-90197-12-4 (trykt)

INHOLD

Sprog, litteratur og medier

- 4 Nyt fund: Den første grønlandske bog
- 8 *Tre små kinesere* og Arctic Noir
- 10 *Kakaliit / Kakalêwt* – et skuespil af Hans Lynge om et kulturmøde, der gik helt galt
- 13 Vores grønlandske sprog bliver ikke respekteret!
- 15 Historien om den grønlandske tv-avis Qanorooq

Samfund og erhverv

- 17 Nasiffik: Ilisimatusarfik styrker sit fokus på udenrigs- og sikkerhedspolitik
- 21 Fra ord til handling – unges deltagelse i at skabe lokal bæredygtighed
- 23 Ledelse og organisationsudvikling i Grønland
- 26 Integration af arbejdsmiljø i den daglige drift

Børn og unge

- 29 ”Jeg føler mig som et spøgelse, jeg kan ikke ses-agtigt” – om at være anbragt på et børnehjem i Grønland
- 31 Når rettigheder skabes gennem dialog – et forskningsprojekt om børns rettigheder
- 34 ’Are u dum, stupid or dum ha?!’ Den hadske tone fra generation Z og Alpha – børn og unges brug af sociale medier i Grønland
- 36 Ny teknik i den grønlandske folkeskole – eye tracking i læseundervisningen

Grønlands Naturinstitut

- 38 Ny æra i grønlandsk havforskning
- 41 Narhvalens fantastiske liv

Flemming A. J. Nielsen

Afdelingsleder, lektor,
ph.d., Afdeling for Teologi

flni@uni.gl

Nyt fund: Den første grønlandske bog

Det er 283 år siden, at der første gang blev trykt en bog på grønlandsk. Det skete i 1739, og bogen var en ABC, altså en lærebog i læsning. Bogen har været forsvundet i mange år, men ganske overraskende er det for nylig lykkedes at finde den i Danmark, i Det Kongelige Biblioteks enorme samlinger.

Spor af Grønlands første bog

Efter sin tilbagekomst til København i 1736 var Hans Egede stadig leder af missionen i Grønland, og han modtog derfor jævnligt rapporter derfra, blandt andet om skolebørnenes fremskridt udi læsningens vanskelige kunst. I 1740'erne var der kun tre egentlige kolonier

(byer) i Grønland: Christianshåb (nutidens Qasigiannnguit), Godthåb (Nuuk) og Frederikshåb (Paamiut). I 1743 kom der indberetninger fra både Christianshåb og Godthåb, og derfor kunne Hans Egede lave en liste over samtlige skolebørn de to steder. Nogle børn kunne kende bogstaverne, andre kunne læse stavelser, og de dygtigste kunne læse rigtige ord. Grundlaget for læseundervisningen var en ABC, står der på den gamle liste.

Bagsiden af Hans Egedes ABC. Bogbindet er typisk for 1740'erne.

Foto: FAJN

Hans Egede offentliggjorde sin liste over grønlandske skolebørn i 1744. Derefter forsvandt sporene af Grønlands første bog lidt efter lidt. I de fleste beskrivelser af den grønlandske litteraturhistorie kan man læse om Hans Egedes katekismus (lærebog i kristendom) fra 1743, der ofte fremhæves som den første bog trykt på grønlandsk. Men i mange år var der ingen, der omtalte Hans Egedes ABC fra 1739.

Det skete først i 1890, hvor der udkom en liste over grønlandske bøger udarbejdet af en forhenværende distriktslæge i Jakobshavn

(Ilulissat), Christian Pfaff. Heri omtales ”En grønlandsk ABC og Læsebog uden Titelblad. 40 S[ider]. Muligvis udgivet af H[ans] Egede, Kbhvn. 1739.” Pfaff skrev desværre ikke, hvor han havde sine oplysninger fra, og om han selv havde set bogen. Men han var den første siden Hans Egede selv, der overhovedet omtalte denne ABC.

Mange år senere, i 1932, udgav den københavnske professor i eskimologi William Thalbitzer en oversigt over den tidligste grønlandsforskning, og fra Pfaffs litteraturliste vidste han, at

der muligvis havde eksisteret en grønlandsk ABC trykt i 1739. Men Thalbitzer kunne ikke finde den, og derfor har de fleste grønlandsforskere siden 1932 også formodet, at bogen var gået tabt.

Håndskrevet notat på latin på indersiden af bindet med Hans Egedes ABC: "Grammatica Grönländica, quam primo composuit & Hafniæ 1739 edidit Dom[inus] Episcopus Johannes Egede". Til indbindingen er brugt affaldspapir fra en lærebog i bibelsk hebraisk.

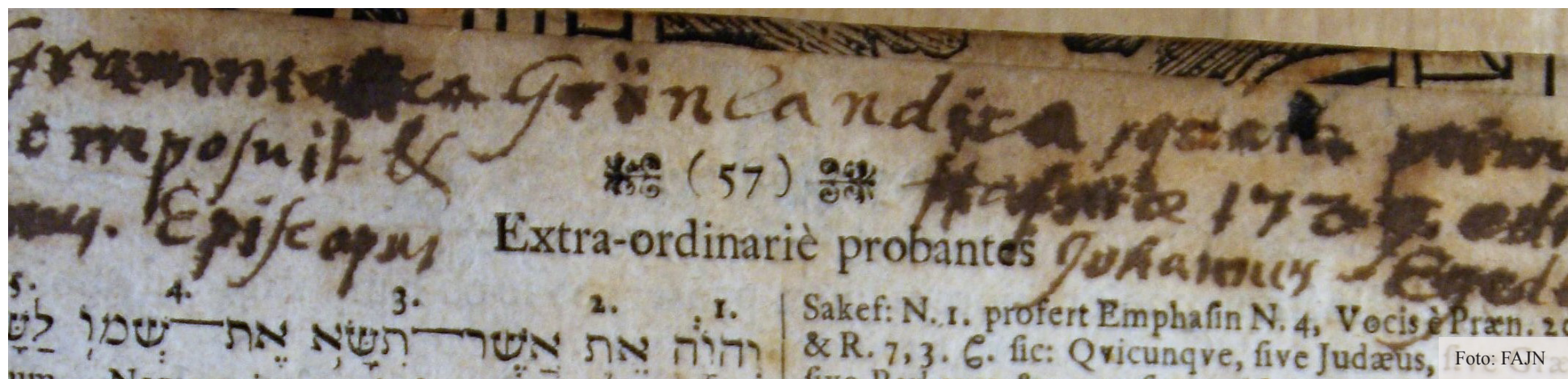

Foto: FAJN

Bogen genfindes

Da jeg i forbindelse med et fælleseuropæisk forskningsprojekt om ABC'ernes historie gennemgik Det Kongelige Biblioteks samlinger i København, gik det op for mig, at Hans Egedes ABC fra 1739 er velbevaret, endda i to eksemplarer, selv om ingen har vidst det før nu.

I Det Kongelige Biblioteks database står der, at de to bøger er udgivet i 1757, men en nærmere undersøgelse af bøgernes indhold har vist, at dette årstal er forkert, og at de må være trykt før 1740. Det fremgår da også af et notat skrevet på latin på indersiden af bindet på det ene eksemplar. Oversat til dansk står der: "Grønlandsk begynderbog, som hr. biskop Hans Egede først har sammensat og udgivet i København 1739".

De første 20 sider af denne ABC består af bogstaver og stavelser. De næste 20 sider indeholder de vigtigste dele af Martin Luthers lille katekismus, som siden reformationen i 1536 havde dannet grundlag for læseundervisningen i Danmark og Norge. Desuden er der et antal bønner og 8 salmer, hvoraf nogle stadig er i brug i den grønlandske kirke.

Hvorfor er Grønlands første bog en vigtig bog?

Denne lille bog på i alt 40 tryksider er en milepæl i den moderne grønlandske kulturhistorie. Indtil da havde man måttet klare sig med håndskrevne tekster i Grønland. Men med trykte bøger kunne læseundervisningen effektiviseres, og succesen var til at tage og føle på. Mindre end 100 år efter Hans Egedes ankomst til Håbets Ø i 1721 – ganske få sømil fra nutidens hovedstad, Nuuk – kunne næsten hele befolkningen i Vestgrønland læse deres modersmål, og en uafvendelig udvikling var sat i gang.

Da Grønlands første avis *Atuagagdliutit* begyndte at udkomme i 1861, rejste der sig en egentlig grønlandsk offentlighed, der ivrigt tog det nye medie i brug. Det blev begyndelsen til den moderne, selvbevidste grønlandske nation.

Opslag fra Hans Egedes ABC:
Shutningen af sektionen med
bønner.

innauatigut. Guna! seimautigut,
opernaugut immenna: Jesu Christub
tofogtiangatigut ningaufertluta. An-
narsalo ajungitsorsub Sillakartifil-
linga, ullut nungullugit synderrunni-
artlunga, Jesus lo ifumautivni iper-
rarnauertlunga, kisienne teffoguta i-
sufangitsome. Tersa tamauta ofau-
serput. Amen.

Imatog:

Gud! ajortorsovogut, uingeksaaran-
tigit ifumanerlufangautalo ofar-
nerlufangautalo ajortulliarautalo, ta-
meinauta perkisimilerpogut. Guna!
seimautittigit, ningaufertlutit. Ni-
arngat tettigarput tofotigangatigut,
Tongarsub piissegalloormatigut. Gu-
na! opertittigit, neglinautigillo ofautse-
silo malliklugit nalleklukillo. Tokys-
segutatog seimautigut tarngnibut kil-
langmut piisillugit. Tokorsut umar-
titsartorukit, timivullo umartifigit, to-
fovjungitsomullo piisillugit. Amen.

Photo: FAJN

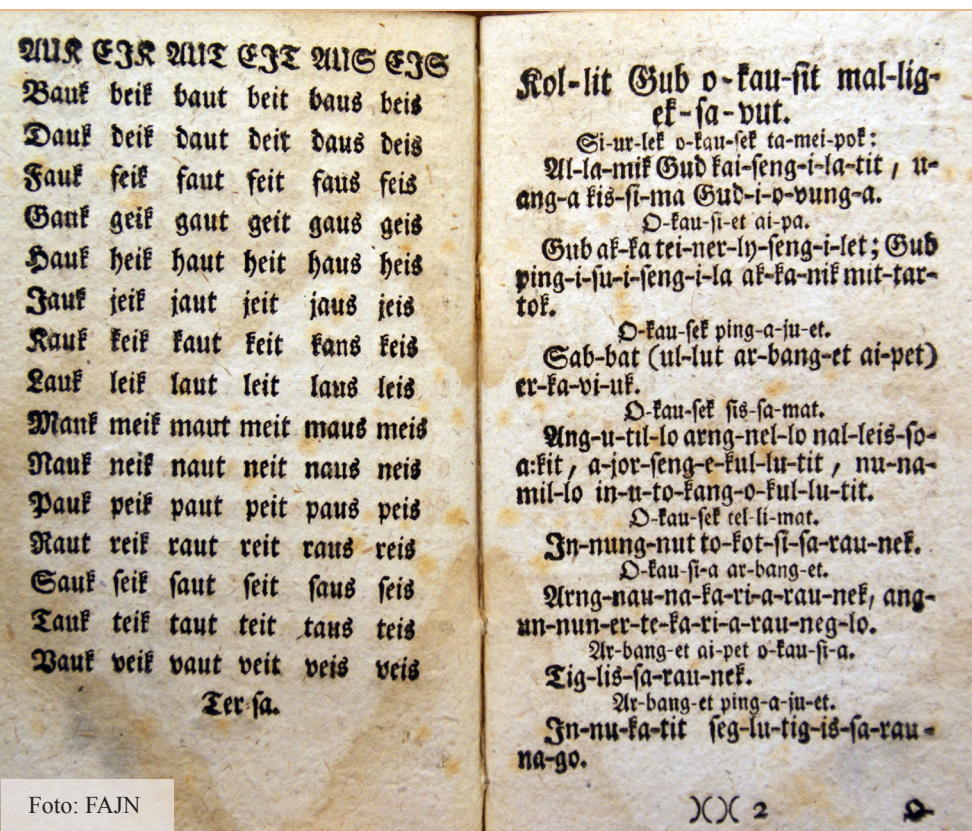

Foto: FAJN

Opslag fra Hans Egedes ABC. På venstre side slutter sektionen med stave-øvelser med tostavelsesordet "Ter-sa" (slut), der samtidig er begyndelsen på læseindlæringens sidste niveau: "at lægge sammen" (føje stavelser sammen til ord). På højre side ses begyndelsen til De Ti Bud forsynet med en overskrift, der i oversættelse lyder: "De ti Guds ord, som vi skal følge". Bogen er den eneste grønlandske bog nogensinde, der blev trykt med fraktur (krøllede bogstaver).

Første side af Hans Egedes ABC. Talrækken slutter med 21, som dengang var det højeste tal, der ubesværet kunne udtrykkes på grønlandsk.

Her kan du læse mere:

Flemming A. J. Nielsen og Thorkild Kjærgaard: Den første grønlandske bog. *Tidsskriftet Grønland* 70 (2), 2022, s. 103-122, og *Fund og Forskning* 60, 2021, s. 73-107

Foto: FAJN

Annemette Hejlsted

Lektor, ph.d., Afdeling
for Sprog, Litteratur og
Medier

annhe@uni.gl

Tre små kinesere og Arctic Noir

I min reol står der en gammel slidt paperback, der holdes sammen af en mønret elastik af den slags, som min mormor ville have kaldt et gummibånd. Bogen er en krimi, der hører til den type bøger, som jeg burde læse igen, fordi den har fået ny aktualitet. Romanen er Kerstin Ekmans krimi *Tre små kinesere* fra 1961, der på det seneste har foretaget et genreskifte. Anskuet fra en nutidig vinkel er Ekmans krimi måske ikke blot en af de første psykologiske krimier i nordisk litteratur, den foregriber også en ny genre inden for den nordiske kriminallitteratur – Arctic Noir, der ellers først dukkede op i 2010'erne og typisk forbindes med historier, der udspiller sig i Grønland.

Genrebetegnelsen Arctic Noir rummer to referencer – en til Arktis som geografisk lokalitet og en til den hårdkogte krimi, som den udfoldede sig fra mellemkrigstidens USA til 1950'erne med forfattere som Raymond Chandler og Dashiell Hammett som hovednavne. Som krimigenre følger Arctic Noir den fremherskende krimiskabelon, som ifølge krimiforskeren Willy Dahl har en forbrydelse og opklaringen af den i centrum. Alt andet i romanen – miljø, psykologi, samfundskritik, måske også poesi og parodi – må være underordnet kriminalintrigen. I Arctic Noir udgøres "det andet" af Arktis og konflikter, der er knyttet til Arktis. Rammen om krimiplotet og det konfliktmateriale, der skaber

plot, er med andre ord forankret i Arktis' klima, natur og kulturer. Romanens handling udspiller sig for eksempel i Nuuk, Reykjavik eller Kिरuna, og plottet drejer sig som regel om klimaspørgsmål eller sociale problemer med tilknytning til Arktis. Kendte grønlandske eksempler er Mads Peder Nordbos *Kvinden uden hud* (2017) og Steffen Jacobsens *Et bjerg af løgne* (2015).

Handlingen i Kerstin Ekmans roman udspiller sig på den fiktive lokalitet Rakisjokk, der er en fjeldstation nord for polarcirklen i Sverige. Det lille sted skildres gennem referencer til den arktiske natur og dets dyreliv, og temperaturen og polarmørket spiller en afgørende rolle for romanens forløb. Den fremstillede verden i *Tre små kinesere* er tilsyneladende usædvanlig for krimien, der typisk udspiller sig i bymiljøer eller på lukkede og skarpt afgrænsede steder som biblioteker, dampskibe og tog, men fjeldstationen er hele vinteren et lukket og utilgængeligt sted og kommer derved også til at fremstå som en ud-kantsverden. I kontrast til denne lukkethed åbner fjeldstationen sig mod gamle samiske kultsteder og forladte bopladser, hvorved Rakisjokk kommer til at fremstå som centrum for en periferi af forladt samisk kultur.

Også persongalleriet følger krimikonventionen med trekløveret detektiv, offer og forbryder. Som hos Conan Doyle er der en detektiv og hans hjælper. De er hos Ekman udformet som to af den moderne kulturs centrale skikkelser: Politimanden og kunstneren. Forbryderen og hans medskyldige, der begge har rødder i det lokale traditionssamfund, er henholdsvis rensdyrejer og det lille samiske samfunds overhoved, mens ofrene er henholdsvis en ung samekvinde og en kunstmaler.

Selve plottet er forankret i og struktureret af en konflikt, der ofte forbindes med Arktis: Sammenstødet mellem det moderne samfund og traditionssamfundet. Den første historie, det vil sige historien om opklaringen af forbrydelser(ne), er en klassisk detektivhistorie, hvor detektiven står helt uden for begivenhederne som en passiv iagttagere. Den anden historie er derimod bygget over et sammenstød mellem en moderne kultur og en traditionskultur. Overordnet set er der tale om en moderne konflikt – en mand har gjort en ung kvinde gravid og er bange for, at det skal blive opdaget af hans velhavende kone. Når forbrydelsen, der består i at tvinge den unge kvinde til at begå selvmord, lader sig gennemføre, er det, fordi den same, der har mulighed for at forhindre den, undlader at gøre det af hensyn til traditionen. Den unge kvinde, der tvinges til selvmord, kunne være blevet reddet af slægtens ældste, der lever på traditionel vis og i overensstemmelse med traditionen og uden moderne teknologiske indretninger som ure, transistorradioser og køleskabe. Slægtens ældste billiger, at den unge kvinde tvinges til selvmord, fordi dette vil redde slægtens ære.

Sammenstødet mellem den moderne kultur og traditionssamfundet i Kerstin Ekmans arktiske krimi peger på et konfliktfelt, der er til stede overalt i Arktis, og som sådan er *Tre små kinesere* aktuel og foregriber Arctic Noir.

Derimod fremstilles naturen og klimaet ikke som sårbare og omsorgskrævende. De er der bare. Og som sådan er *Tre små kinesere* på linje med samtiden. I en senere krimi *Hændelser vid vatten* (1993) peger Ekman derimod fremad ved at sætte fokus på det moderne samfunds ødelæggelse af naturen.

Litteratur

Lisa Nørnberg Andersen m.fl.: ”Grønlands noir – Arctic noir”. Dansknoter 1/2019, 46-48.

Willy Dahl: ”Om litterariteten i kriminallitteraturen”. I Den sidste gode genre. Århus: Klim & NSU, 1995.

Kerstin Ekman: *Tre små kinesere*. København: Gyldendal (oversat fra svensk efter *De tre små mästarna*), ([1961] 1994).

Kerstin Ekman: *Händelser vid vatten*. Stockholm: Bonniers, 1992.

Steffen Jacobsen: *Et bjerg af løgne*. København: People's Press, 2015.

Mads Peder Nordbo: *Kvinden uden hud*. København: Politiken, 2017.

Birgit Kleist Pedersen

Lektor emerita, Afdeling
for Sprog, Litteratur &
Medier

bipe@uni.gl

Kakaliit / Kakalêwt

– et skuespil af Hans Lynges om et kulturmøde, der gik helt galt

*Det er ikke nogen tilfældighed, at Hans Lynges er blevet udset til at løfte arven efter de store forgængere Knud Rasmussen og dr. honoris causa William Thalbitzer. Hans Lynges besidder den intuitive evne, der fører folkloristen og sprogmanden mod det væsentligste, og ligesom Knud Rasmussen behersker han det grønlandske sprog med dets mangeartede nuancer, og han kan få de gamle til at berette, hvad der er værdifuldt (Bent Rosenkilde Nielsen, *Atuagagdliutit/Grønlandsposten*, 1956).*

Den karismatiske forfatter, multikunstner, folke-mindeindsamler og politiker Hans Lynges (1906-1988) er i Grønland også kendt for sine mange originale skuespil, som han skrev på grønlandsk med udgangspunkt i grønlandske kultur- og samfundsforhold. Ved disse mange forestillinger stod han selv for både manuskript, kulisser, kostumer og instruktion. Mange af hans skuespil har et politisk budskab, som kan være åbenlyst eller skjult.

Et af disse skuespil er *Kakaliit* fra 1956, som er inspireret af en fortælling fra bygden Kullorsuaq (ca. 300 km nord for Upernavik) nedskrevet af

Hans Lynges i 1952. Hans Lynges meddeler var Êvartêraq (Edvardt) Frederiksen (1884-?), som var kendt som en af områdets bedste fortællere. Titlen på hans fortælling er *Angákuarsárdlune qavdlunânik ajortumêriniarneq / Trolddom udøvet mod danske*.

Fortællingen handler om et ægtepar i Upernavik, som har opkaldt deres nyfødte pige efter kolonibestyrerens afdøde kone. Barnet klædes fint på og bringes til kolonibestyreren af en barnepige for at besøge sin ”mand”. Da kolonibestyreren smider gæsterne ud, føler faderen til barnet sig dybt ydmyget, for han er en stor ån-

demaner, der har navngivet sin datter af respekt over for kolonibestyreren. Som hævn sender han sin hjælpeånd, Kakaliit, til kolonibestyreren. Kakaliit har skikkelse som en uimodståelig kvinde, som kolonibestyreren straks bliver betaget af. Han holder stævnmøder med hende og overøser hende med de fineste gaver, man kan få i butikken. Da han omsider finder ud af, at han har forelsket sig i en ligand, bliver han sindssyg og dør. Hævnen over kolonibestyreren er dermed fuldført.

Skuespillet *Kakaliit* havde urpremiere 11. februar 1956 i Grønlænderhjemmet på Tranegårdsvej 26 i Hellerup og blev opført to gange af unge grønlændere i København. I en anmeldelse fra premiereaftenen i den grønlandske avis *Atuagagdliutit/Grønlands-posten* skriver Bent Rosenkilde Nielsen:

Trods ringe forberedelse klarede skuespillerne: Knud Egede, Jens John Høegh, frøknerne Chemnitz sig forbløffende godt gennem de lange replikker, der oftest prægedes af ironi mod danskerne, så de grønlandske tilskuere brast i latter. „Kakalit” burde opføres for en større forsamling i København, hvor man ikke siden besættelsesårene har haft lejlighed til at overvære en ægte grønlandsk forestilling. Og Hans L ynges drama var vel også værd at binde an med for talentfuld ungdom på Grønland, fordi handlingen netop forbinder fortid med nutid og er en grønlandsk forfatters syn på spørgsmålet den grønlandske befolkning og den danske kolonisation.

Vidste du?

Kakalêwt:

”Formodentlig en afdød pige af det navn, som manden havde erhvervet som hjælpeånd. Sådanne begravs i siddende stilling.” (Hans Lyng)

Læs mere om grønlænderhjemmene i Danmark her:
[1980-4-Artikel02.pdf](#) (tidsskriftetgronland.dk)

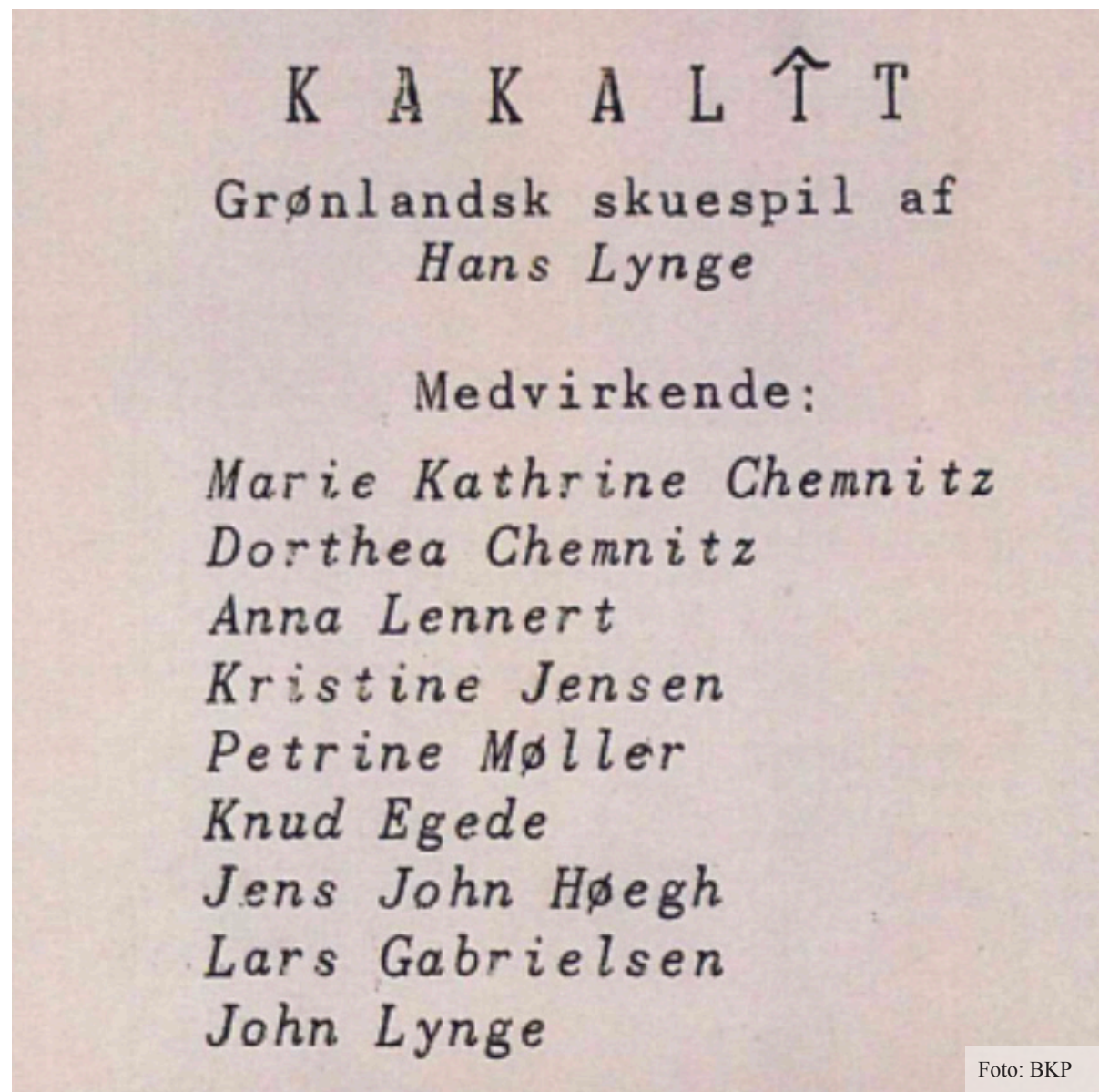

Foto: BKP

Anden gang skuespillet blev opført, var under grønlænderforeningen Peqatigiit Kalaallits påskefest 2. april 1956.

Foto: Jacob Maarbjer/Ritzau Scanpix

Hans Lyngé i sit atelier, 1953.

Anmeldelsen peger med al tydelighed på skuespillets budskab: kan man ikke komme til orde overfor magthaverne siden den danske kolonisation, kan man bruge scenekunsten til at formidle sin kritik med at stille skarpt på hverdagssituationer, hvor misforhold mellem de to befolkningsgrupper kommer til udtryk. Den slags skuespil har Hans Lyngé flere af.

Det indforståede – de kulturelle ellipser

En anden ting, der er interessant, udover de skjulte politiske budskaber, er fortællingens forvandling fra den oprindeligt nedskrevne tekst til skuespilmanuskript. Sammenligner man optegnelsen af Êvartêraqs fortælling med manuskriptet til skuespillet, der består af 11 scener, står det klart, at der er tilføjet en del detaljer, der ikke findes i den oprindeligt nedskrevne optegnelse. Derudover er der tilføjet forskellige forklaringer. Det gælder 1) det originale grønlandske manuskript til skuespillet, 2) det danske manuskript og 3) de danske resumeer af alle scenerne til det grønlandske manuskript. Disse forklaringer er udtryk for Hans Lyngés kunstneriske frihed, og på den måde fylder han alle de indforståede passager ud, de såkaldte kulturelle ellipser. Det vil sige, at han sætter ord på alt det, som en udenforstående ikke umiddelbart kan gætte sig til ved at læse den oprindelige optegnelse alene.

Kulturelle ellipser

Kort fortalt handler kulturelle ellipser om indforstået sprogbrug, der kun vil kunne forstås i en sammenhæng, hvor en gruppe mennesker deler et kulturelt fællesskab – man ved, hvad der menes, selvom det ikke bliver sagt.

Men Hans Lyngé bruger også sin kunstneriske frihed til at dreje fortællingen i en retning, der stiller skarpt på for eksempel de misforhold mellem grønlændere og danske, der oplevedes efter grundlovsændringen i 1953, hvor Grønland blev et amt i Danmark og dermed på papiret blev ligestillet med andre danske amter.

Her kan du læse mere:

Hans Lyngé: *Inegpait eller fornemme mennesker, som Melville Bugtens eskimoer kalder sig selv: Upernavik norddistrikts ældre historie* (Meddelelser om Grønland, 90). København: Reitzel, 1955.

Birgit Kleist Pedersen: Hans Lyngé – en passioneret amatør i tilblivelsen af den grønlandske teaterscene. *Peripeti. Tidsskrift for dramaturgiske studier*. Sænummer 2019, s. 1-24. http://www.peripeti.dk/wp-content/uploads/2019/09/Peripeti_GrønlandsTeaterhistorie_PåVej.pdf

Birgit Kleist Pedersen: *Fra Homer til Aron. Speciale*, Ilisimatusarfik, 1995.

Bent Rosenkilde Nielsen: Hans Lyngé i Upernavik norddistrikt. *Atuagagdliutit/Grønlandsposten* 19. april 1956, s. 12. <https://timarit.is/page/3778507?iabr=on#page/n9/mode/2up/search/inegpait>

Camilla Kleemann-Andersen

Adjunkt med ph.d.-forløb,
Afdeling for Sprog,
Litteratur og Medier

ckla@uni.gl

Vores grønlandske sprog bliver ikke respekteret!

Denne sætning er ikke ualmindelig blandt grønlandere. For nylig stødte jeg på en, som satte gang i en voldsom diskussion om sprog på et af de sociale medier. Ham der startede debatten, havde eksperimenteret med kun at tale grønlandsk på sin arbejdsplads. Det havde været meget tungt og besværligt at gennemføre, selv om det kun var et kortvarigt forsøg. Hans indlæg blev ivrigt debatteret, der kom lige knap 100 kommentarer, og jeg lagde mærke til, at ingen var uenige med ham. Nogle af kommentarerne virkede lidt hysteriske, og mange var udtryk for danskerhad.

Denne debat er et typisk eksempel på mange lignende debatter i Grønland. Når man diskuterer sproget, bliver samfundet ofte delt i to, nemlig grønlandere og danskere. Eller mere præcist udtrykt, dem der kun taler grønlandsk og dem der ikke kan tale grønlandsk. Det skyldes ikke mindst kolonitiden.

Grønlandskhed og sprog

I Grønland bliver det grønlandske sprog i høj grad forbundet med identitet, og somme tider lader man sproget være et kriterium for grønlandskhed. Når man ser på vores historie, er det

ikke ualmindeligt at bedømme grønlandskhed ud fra evnen til at tale grønlandsk.

Under moderniseringen i 1950'erne og 60'erne, det som kaldes danificeringen, begyndte adskillige grønlandere udelukkende at tale dansk, og derfor blev de ikke betragtet som grønlandere, selv om de var født og boede i Grønland og havde grønlandsk familie.

I mit kandidatspeciale har jeg undersøgt de mest fremtrædende følelser i sprogdebatterne i nyhedsartikler på internettet og prøvet at forstå baggrunden for disse følelser. De mest fremtrædende følelser er vrede og derudover had, skam og kærlighed (til sproget).

Grønlandsk eller ej

Som nævnt er der to grupper, der står over for hinanden i debatten: der er dem, der taler grønlandsk, og der er dem, der ikke kan tale grønlandsk.

Det bliver ofte omtalt som problematisk for dem, der kun taler grønlandsk, at de har svært ved at komme ind på uddannelser, som hovedsageligt er dansksprogede, og at de grønlandsktalende har begrænsede muligheder for at henvende sig til mange offentlige kontorer, fordi man er nødt til at tale dansk mange steder. På den anden side set fremgår det også, at dem der ikke kan tale grønlandsk, har færre muligheder for at blande sig i de ophedede debatter. For eksempel har der i årenes løb været flere og flere, der har ment, at der kun skal tales grønlandsk fra det grønlandske parlaments, Inatsisartut, talerstol.

Koloniseringen

Hvordan kan det være, at disse debatter er så udbredte? Her er det naturligt at se på følgerne af koloniseringen. I historien, i debatterne

og i den kulturelle overlevering er grønlænderne de svage i forhold til kolonimagten, og sådan har det været i generationer. I kolonitiden opstod nye vaner, tænkemåder og ideer, og det var kolonimagtens synspunkter, der blev indoptaget i samfundet.

Når mindreværdskomplekser blander sig med storhedsvanvid, kan det blive farligt. Det som ellers skulle have været samtale og indbyrdes accept, bliver til konflikter og magtkampe.

Ulighed

Hvis sprogdebatten ikke bare skal skabe splittelse i samfundet, må vi tale om, at udgangspunktet for debatten og ikke mindst de følelser, vi har, kan være skabt af historien. Og frem for alt må vi prøve at forstå sagen fra modstanderens synspunkt, ellers kommer sprogdebatten bare til at handle om lighed eller ulighed, fordi man ikke anser sin modstander for at være ligeværdig.

Hele specialet kan læses her: <https://uni.gl/media/5987234/slm-speciale-plastikblomster-og-tungeloese-groenlaendere.pdf>

Aviaq Fleischer

Adjunkt med ph.d.-forløb,
Afdeling for Sprog,
Litteratur og Medier

avfl@uni.gl

Historien om den grønlandske tv-avis Qanorooq

Den grønlandske tv-station Kalaallit Nunaata Radioa-TV (KNR-TV) gik i luften i 18 byer og bygder 1. november 1982. I begyndelsen var der ikke mange egenproducerede programmer, men det sparsomme udbud blev suppleret med produktioner fra lokale tv-foreninger rundt omkring på kysten, til dels tilvejebragt ved frivilligt arbejde. Hver aften (undtagen lørdag) fra kl. 20.02 stod tv-foreningerne for 13 minutters udsendelse. Fra 1983 begyndte KNR-TV at betale for produktionerne, i første omgang 60 kroner pr. minut. Det første år var der afsat 65.000 kr. til køb af produktioner, men allerede i 1984 var beløbet vokset til 185.000 kr.

Der skulle komme til at gå yderligere syv år, før Grønland fik sin egen tv-avis. Det skete, da Maliinannguaq Markussen (i dag Marcusen-Mølgaard) blev ansat som journalist i 1989 og allerede ved jobsamtalen sagde til TV-chef H. P. Møller Andersen, at hun havde en drøm om at producere nyheder på grønlandsk. Hidtil havde den unge tv-station kun sendt danske tv-aviser overspillet på VHS-videobånd. Båndene blev sendt med luftpost fra Danmark og blev vist, når de var ca. en uge gamle. Drømmen om at erstatte disse uaktuelle, dansksprogede nyheder med dagsaktuelle grønlandssprogede produktioner gik i opfyldelse, i første omgang dog kun som et

forsøg. Fra 1. september 1989 og en måned frem sendte KNR-TV fem minutters nyheder hver aften kl. 20. TV-avisens navn, Qanorooq (Hvad nyt?), skyldes et forslag fremsat af den kendte radiovært Uvdloriánguak Kristiansen.

*Kalaallit
Nunaata
Radioa er en
selvstyreejet
medievirk-
somhed.*

Foto: Eldarnurkovic

I hele september måned 1989 brugte KNR-TV alle sine sparsomme ressourcer på disse nyhedsudsendelser. Til den allerførste udsendelse havde man endnu intet tv-studie, så man klarede sig med tv-chefens kontor med KNR's logo malet i et hjørne. Fra KNR-TV's børne- og ungeafdeling blev Erna Lynge og Niels Henrik Lynge – som havde erfaring med at lave udsendelser om natur og kultur – involveret i nyhedsproduktionen. Nogle ansatte fra Danmarks Radio gav Maliinannuaq Markussen og en journalistpraktikant, Noah Mølgaard, et lynkursus i at være værter og undgå at have

KNR sender Grønlands eneste landsdækkende nyhedsudsendelser.

sort, hvidt eller rødt tøj på under udsendelserne. Den første Qanorooq indeholdt en vejrsigt på grønlandsk og dansk og derefter nyhedsindslag om en fiskefabrik, et direktørskifte og et sprogseminar i Nuuk. Til sidst opfordrede man seerne til at kontakte KNR-TV, hvis man havde tips til nyheder eller andet, man ville meddele.

Produktionerne tog tid; blandt andet skulle alle indslag klippes sammen og flyttes over på ét bånd. Det var også derfor, at Qanorooq først blev sendt kl. 20. Som en af de uforglemmelige historier fra denne første måned med Qanorooq husker Noah Mølgaard især et interview med en svært skadet person fra Qaanaaq, som havde været med til at rydde op efter det amerikanske bombefly, som var styrtet i 1968.

Den daværende produktionschef, Niels-Pavia Lynge, har fortalt, at da måneden var gået, og forsøget med daglige nyhedsudsendelser var slut, spurgte daværende landsstyreformand Jonathan Motzfeldt, hvad det ville koste at fortsætte nyhedsudsendelserne. Landstinget bevilgede det halve af den beregnede udgift, men KNR-TV var fast besluttet på at starte Qanorooq op igen. Siden 24. april 1990 har Grønland derfor haft sin egen tv-avis, i begyndelsen kun

to gange om ugen, men fra 1. oktober 1991 alle ugens hverdage, undtagen i sommerferien. I dag varer Qanorooq typisk 20 minutter og sendes stadig alle hverdage, også om sommeren.

Qanorooqs første redaktør frem til 1993 var Maliinannuaq Marcussen-Mølgaard. En af hendes ambitioner med nyhedsudsendelsen var også at bringe positive historier som modspil til alt det dårlige om Grønland, som medierne i forvejen var fulde af.

KNR har påbegyndt en digitaliseringsproces, hvor gamle udsendelser bliver overført til KNR's YouTube-kanal, når programmerne har været vist på TV igen. Desværre er den første Qanorooq-udsendelse dog endnu ikke offentligt tilgængelig på grund af båndets dårlige billedkvalitet.

Her kan du læse mere:

Ulla Hjorth Nielsen and Birna Marianne Kleivan: *KNR-TV's første år*. Nuuk: Pilersuiffik, 1984.

Rasmus Leander Nielsen

Adjunkt, ph.d.,
Afdeling for Arktisk
Samfundsvidenskab &
Økonomi, Ilisimatusarfik

raln@uni.gl

Nasiffik: Ilisimatusarfik styrker sit fokus på udenrigs- og sikkerhedspolitik

Nasiffik (udkigspost) er et nyt forskningscenter på Ilisimatusarfik, der vil holde et vågent øje med den omverden, som i højere og højere grad har rettet blikket mod Grønland og Arktis. Formålet med at etablere et lokalforankret forskningscenter om arktisk udenrigs- og sikkerhedspolitik er at indsamle og udvikle viden om blandt andet diplomati og lavspænding i Arktis med både de ændrede stormagtskonflikter og klimaforandringerne som bagtæppe.

I sensommeren 2019 kom Grønland for alvor i verdenspressens søgelys, da den tidligere amerikanske præsident Donald Trump ville købe verdens største ø. Som en avisleder i *Atuagagdliutit* (AG) rammende udtrykte det i dagene efter: ”Når slutsedlen skal skrives på denne affære, bør Trumps udmelding betragtes som et wake-up call til politikerne i Nuuk om, hvordan USA ser på Grønland sikkerheds- og forsvarsmæssigt, når de store for alvor melder sig på banen”.

Episoden blev stemplet som absurd, men bør ses som et led i større diskussioner vedrørende dels Grønlands rolle som international aktør og udviklingen af en grønlandsk udenrigspolitik over det

sidste halve århundrede, dels de aktuelle sikkerhedspolitiske forhold i Arktis.

Som undertegnede sammen med kollega og ph.d.-studerende Sara Olsvig efterfølgende skrev i tidsskriftet *Udenrigs*, så er det ikke længere muligt blot at fastslå, at forsvars- og sikkerhedspolitikken er et dansk anliggende, jf. Grundloven § 19, for i praksis spiller Grønland på grund af sin geografiske placering en stigende rolle, når beslutninger tages, diplomater mødes og arktisk sikkerhedspolitik ændres.

Der er således et stadigt større behov for, at der i Grønland udføres forskning, som kan analysere

Foto: Enrique Shore

Grønlands geografi og rige undergrund har stor betydning i international politik. Det blev tydeligt, da daværende præsident Donald Trump ville købe Grønland.

den udvikling, det grønlandske samfund står over for. Efterhånden som Grønland i højere grad bliver en aktiv international aktør blandt de arktiske og nærarktiske stormagter, stiger behovet for viden tilvejebragt i den grønlandske geopolitiske kontekst. Dette og meget, meget mere skal et nyt forskningscenter adressere.

Nasiffik – center for arktisk udenrigs- og sikkerhedspolitik

På Ilisimatusarfik oprettedes i 2021 et nyt center for udenrigs- og sikkerhedspolitik i Arktis, Nasiffik. Centret skal indsamle og udvikle ny viden om presserende spørgsmål vedrørende Grønlands rolle i Arktis og i international politik. Centeret skal præsentere den opsamlede viden på måder, der passer til de forskellige problemstillinger og publikummer i Grønland, det øvrige Arktis, Rigsfællesskabet og globalt.

Centret har som prioritet at rekruttere ph.d.-studerende – helst grønlandssprogede, så lokal forankring fremtidssikres og udvikles over tid – men på sigt også internationale forskningsprofiler. Vi vil opbygge et uafhængigt forskningsmiljø i Nuuk, hvor vi både producerer og deler ny viden om udenrigs- og sikkerhedspolitik i Arktis.

Hvad laver Nasiffik?

Forarbejde og idéudvikling har været undervejs i et par år, og de første bevillinger til Nasiffik kom i 2020. Pengene kommer fra Naalakkersuisut (Grønlands Selvstyre), Folketinget og Grønlands Forskningsråd. Desuden er der indgået en aftale med Forsvarsakademiet i Danmark om at udstationere en forsker hos os.

Centerets forskere har skrevet en række videnskabelige artikler og bogkapitler om blandt andet grønlandsk udenrigspolitik samt kortere kronikker og populærvidenskabelige artikler. Nasiffiks forskere er derudover de mest anvendte ekspertkilder fra Ilisimatusarfik i både grønlandske, danske og internationale medier. Vi planlægger sammen med forskellige samarbejdspartnere en række konferencer og foredrag, som både skal styrke den internationale forskningsprofil, men også komme lokalsamfundet til gode.

Der er stigende interesse for Arktis i hele verden, men der er langt fra Tasiilaq, Narsaq og Uummannaq til Washington, Bruxelles og Beijing. I slutningen af 2020 fik centeret udarbejdet den første meningsmåling om grønlandernes holdninger til en række udenrigs- og sikkerhedspolitiske spørgsmål. Undersøgelsen viser eksempelvis, at de foretrukne samarbejdspartnere er de arktiske naboer i Canada og Island samt Arktisk Råd, og at synet på stormagterne kræver øget forskningsmæssig opmærksomhed (se figur 1 og 2).

Hidtil har man ikke interesseret sig særlig meget for befolkningerne i de arktiske samfund og deres syn på den nye geopolitiske virkelighed, de står over for. Det vil Nasiffik gøre op med.

Amerikanske soldater på Thulebasen.

Her kan du læse mere:

Rasmus Leander Nielsen & Maria Ackrén: Grønlandernes holdninger til udenrigs- og sikkerhedspolitiske spørgsmål: indsigter fra en survey. *Økonomi & Politik* 2 (2021), s. 84-98.

Rasmus Leander Nielsen: Global Greenlanders: Evolutionen af en grønlandsk udenrigspolitik i et foranderligt Arktis. S. 315-330 i: Aa. Rydstrøm-Poulsen, G. A. Reimer & A. N. Lauritsen (red.): *Tro og samfund i 300-året for Hans Egedes ankomst til Grønland*. Aarhus Universitetsforlag, 2021.

Sara Olsvig & Rasmus Leander Nielsen. Da Trump ville købe Grønland. *Udenrigs* 3 (2019), s. 74-83.

Foto: LOU Collection

OM CENTRET

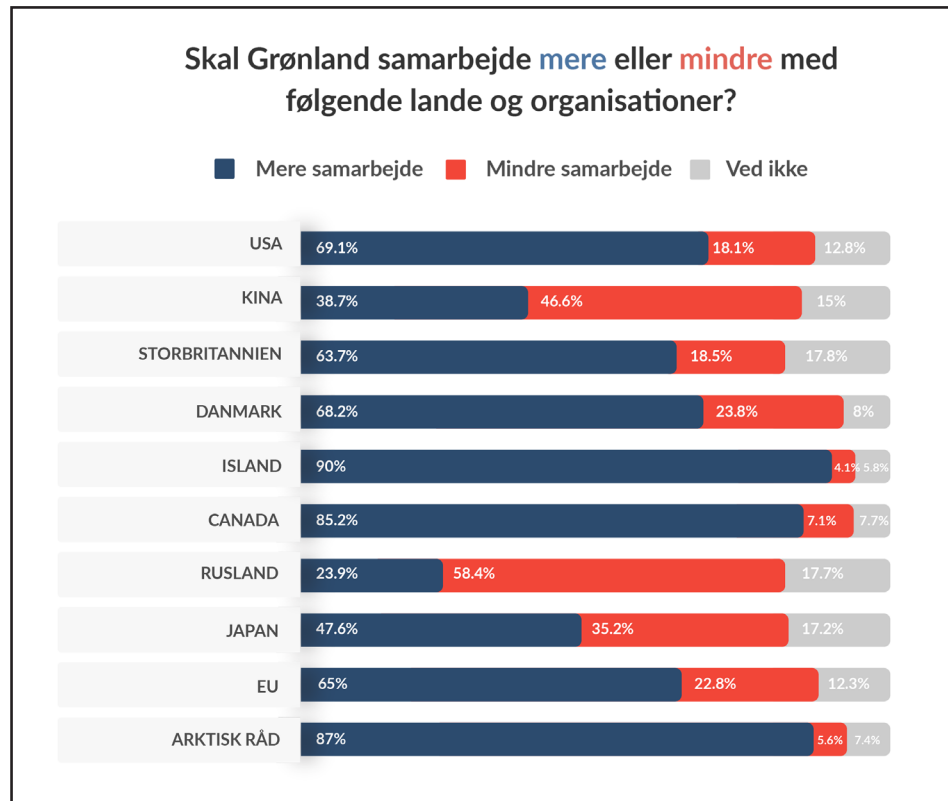
Nasiffik: Nunanut Allanut Sillimaniarnermullu Ilisimasaqarfik

Centret har tre kerneopgaver:

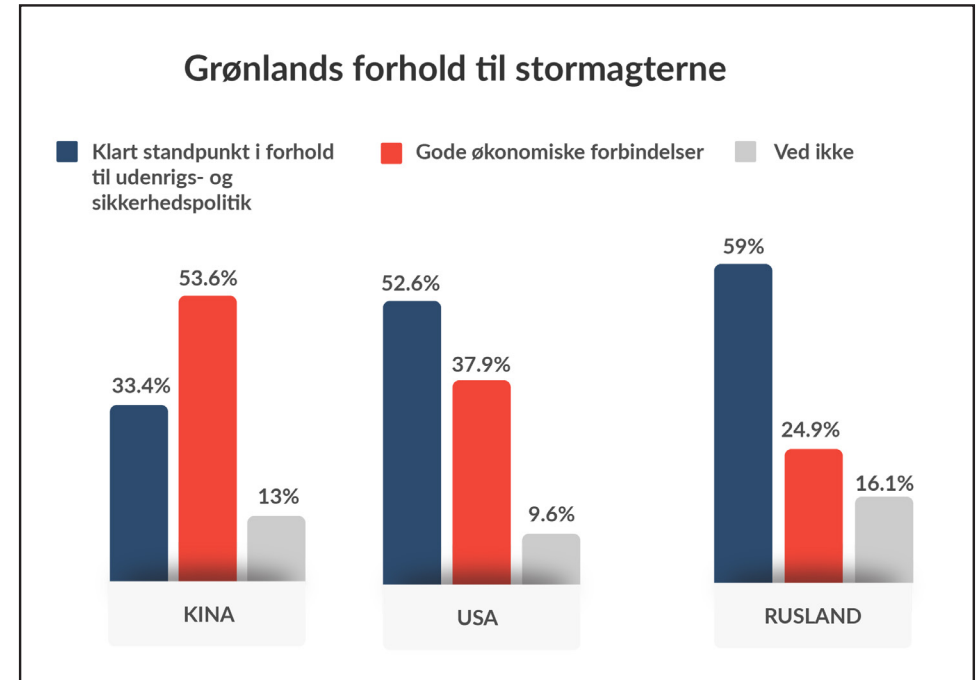
At styrke den udenrigs- og sikkerhedspolitiske vidensbase i Grønland med ansættelse af forskningstalenter, styrke forskningsbaseret undervisning samt publicere i internationalt anerkendte tidsskrifter.

At rådgive beslutningstagere og embedsmænd samt formidle ny viden til offentligheden på solid forskningsmæssig baggrund.

At forbinde grønlandske forskere og praktikere med internationale vidensmiljøer samt internationale netværk med grønlandsk viden.

Figur 1: Samarbejdspartnere.
Kilde: Nielsen & Ackrén 2021

Figur 2: Syn på stormagter
Kilde: Nielsen & Ackrén 2021

Anne Lise Kappel

Adjunkt med PhD-forløb,
Afdeling for Arktisk
Samfundsvidenskab &
Økonomi

alka@uni.gl

Fra ord til handling

– unges deltagelse i at skabe lokal bæredygtighed

Jeg har deltaget i mange ungdomspolitiske aktiviteter, hvor vi er kommet med mange gode ideer, men det ender altid med, at de voksne træffer beslutningen, som de vil have, og de bestemmer, hvad der skal ske. Sådan sagde en af de unge i Qeqertarsuaq, da vi diskuterede, hvordan de unge kunne få større indflydelse i lokalsamfundet.

Det er frustrerende og demotiverende for de unge at mangle indflydelse. Verden over har de fleste noteret sig svenske Gretha Thunbergs kamp for miljøet.

Hun har på sin helt egen måde formået at gøre det tydeligt, at unge mennesker bør have størst mulig indflydelse på miljøspørgsmål – de og de kommende generationer skal nemlig leve med konsekvenserne af de valg, vi træffer nu.

Forskningsprojektet Bæredygtigt iværksætteri i Grønland handler om, hvordan iværksættere i Grønland oplever det at være iværksætter, især i forhold til bæredygtighed. I projektet undersøger vi også, hvad der forstås ved bæredygtighed i Grønland, og særligt hvad det betyder for dem, som skal leve med de fremtidige konsekvenser af nutidens valg. Det er vigtigt at få unge mennesker i tale og tage deres synspunkter alvorligt, så indflydelse og ansvar kommer til at føles naturligt og selvfølgelig for dem. Derfor er første del af projektet blevet ”GYS-projektet”: *Greenlandic Youth for Sustainability*.

GYS-projektet bringer unge og iværksættere sammen i forskellige lokalsamfund for at sætte bæredygtigheden på den lokale dagsorden og definere, hvad man lokalt forstår ved bæredygtighed samt at omsætte det til handling. Målet er at medvirke til at skabe lokalt bæredygtige forandringer, som er vedvarende, fordi de giver mening i lokalsamfundet.

I Qeqertarsuaq er der foreløbig taget fat på tre områder, som børn og unge gerne vil have løst. Det er sket i samarbejde med skolen, lokale

iværksættere, etablerede virksomheder og byens kommunale administration. Det drejer sig om madspild, skrald i naturen og retursystemer, hvor der er iværksat nogle ændringer og etableret processer for, hvordan de resterende problemer kan løses. Effekten af samarbejdet med de unge viser sig straks og bliver umiddelbart synlig for lokalsamfundet, hvilket giver motivation til at fortsætte arbejdet.

Projektgruppen bag GYS-projektet (*Greenlandic Youth for Sustainability*) startede med en PhD-studerende, en professor, en studerende og en skoleelev i marts 2021 i Nuuk, men i løbet af maj blev projektgruppen udvidet med 3 studerende og yderligere en skoleelev. Desuden er der etableret en lokal aktionsgruppe i Qeqertarsuaq. Der blev gennemført møder med lokale unge og iværksættere i yderligere 2 byer og 1 bygd i efteråret 2021. Herefter beslutter de lokale aktionsgrupper, hvad der skal arbejdes med fremadrettet.

Forskningsprojektet Bæredygtigt iværksætteri i Grønland løber over 4 år.

Foto: Millenius

Mette Apollo Rasmussen

Adjunkt, ph.d.,
Roskilde Universitet
og Ilisimatusarfik,
Afdeling for Arktisk
Samfundsvidenskab &
Økonomi

apollo@ruc.dk

Ledelse og organisationsudvikling i Grønland

Ledelsesaktiviteten bidrager til organisationsudvikling ved at rette fokus mod kommende aktiviteter i grønlandske organisationer. Ledelse varetager helhedens perspektiv og foregår i et samspil mellem mange aktører i organisationerne og bidrager til organisering og organisationsudvikling ved at rette fokus mod det, der skal ske fremover, i et samspil med både andre ledere og medarbejderne.

Men hvordan foregår ledelse i praksis i Grønland? Hvilke dilemmaer og problemstillinger møder ledere i Grønland i deres daglige arbejde? Det

forsøger forskningsprojektet Ledelse i Grønland at finde svar på.

Ledelsesaktiviteten i de grønlandske organisationer er alsidig og omfatter mange forskelligartede aktiviteter, begivenheder og relationer. I interviews og samtaler med ledere i Grønland hører vi, at organisationerne og den daglige ledelsespraksis er tæt forbundet med det, der sker i det omkringliggende nære samfund. Det lokale fællesskab påvirker og skaber dilemmafyldte situationer.

Foto: Z_wei

Særligt tre ting har gjort indtryk i vores undersøgelser:

1. Lederne påpeger, at den generelle udvikling i det grønlandske samfund har betydning for ledelsesrollen, og at skiftende politiske vinde og dagsordener skaber forskellige udfordringer for virksomhederne og relationerne omkring ledelse. Vi hører, at samfundsdebatten som regel tager fat i de nemme spørgsmål i form af for eksempel lufthavnsdiskussion og byplanlægning, hvorimod de svære diskussioner, som for eksempel folkeskole, videregående uddannelse og sociale forhold, efterlades uden tilstrækkelig opmærksomhed.
2. Ledelse er i Grønland afhængig af, hvordan lederen skaber sig lokale netværk. Man kan sige, at ledelse foregår i handlingsnet. De fleste ledere fremhæver, at deres netværk giver gode muligheder for at holde sig orienteret om, hvad der er ved at ske, og giver mulighed for at øve indflydelse. Men handlingsnet er også begrænsende, da man i netværket er tilbøjelig til at udvikle en historie, hvori emner er gennemdiskuterede, og måden, hvorpå de forstås i denne sammenhæng, tages for givet. Det kræver tydelig og beslutsom ledelse at bryde med det, man plejer at sige og gøre.
3. Lederne er opmærksomme på, at styring og systemer ikke er tilstrækkelige til at forstå og involvere sig i ledelsesaktiviteten. Formaliserede systemer og principper er en del af styringen, men det er utilstrækkeligt udelukkende at se ledelse som et system, fordi organisationer udvikler sig både i samspil med omgivelserne, og ved at man danner nye forretningsmæssige forbindelser.

I det hele taget fremhæver lederne, at der er behov for at udvikle ledelse som en praksis og en faglighed for at imødekomme dagligdagens udfordringer.

Foto: Phototechno

Andre problemstillinger

På baggrund af de resultater, vi hidtil har opnået i vores undersøgelse af, hvordan ledelse foregår i Grønland, dukker nye problemstillinger op:

Der er for eksempel ligestillingsproblematikkerne på arbejdsmarkedet. Kvindelige ledere oplever, at det kan være udfordrende at navigere i den ofte mandsdominerede verden, og at det er nødvendigt at "have nogle brede skuldre" (interview).

En anden sag, som kræver vores opmærksomhed, handler om, hvordan lederne navigerer i de tætte relationer. Hvordan får de kvalificeret nye forståelser, hvordan kommer de videre fra en konflikt, og hvordan holder de sammenfaldende interesser adskilt?

En sidste problemstilling kredser om mellemlederaktiviteten. Mellemledelse praktiseres i mange organisationer, og et bedre indblik i den aktivitet kan nuancere vores forståelse af, hvordan samarbejde og udvikling skabes i praksis.

Kvinder må ofte konkurrere i et mandsdomineret arbejdsmiljø.

Forskningsprojektet Ledelse i Grønland er et samarbejde mellem Ilisimatusarfik og Roskilde Universitet. Læs mere her: <https://da.uni.gl/forskning/ledelse-i-groenland.aspx>

Her kan du læse mere:

M. A. Rasmussen. Practicing Legitimate Leadership in Territories of Interactions in Greenland. S. 1479-94 i: J. D. Rendtorff (red.), *Handbook of Business Legitimacy*, 2020.

M. A. Rasmussen & P. B. Olsen. *Ledelse i Grønland*. Nuuk: Ilisimatusarfik (SØJ Working Paper), 2021.

M. A. Rasmussen & P. B. Olsen: COVID-19 bryder med kendte aktiviteter og rutiner i ledelsesaktiviteten. *Tidsskriftet Grønland* 68 (2) (2020) 85-91.

Foto: FotografieLink

Peter Hasle

Professor ved
Syddansk Universitet
og Ilisimatusarfik,
Afdeling for Arktisk
Samfundsvidenskab
& Økonomi

hasle@iti.sdu.dk

Søren Vøxted

Professor, Afdeling
for Arktisk
Samfundsvidenskab
& Økonomi, og
lektor ved Syddansk
Universitet

svox@uni.gl

Anne Lise Kappel

Adjunkt med PhD-
forløb, Afdeling
for Arktisk
Samfundsvidenskab
& Økonomi

alka@uni.gl

Integration af arbejdsmiljø i den daglige drift

*I løbet af livet tilbringer man i gennemsnit mere end 10
år af sine vågne timer på arbejdspladsen.*

Arbejdsmiljøet bliver alt for ofte skubbet til side i det daglige arbejde. Meget naturligt har både ledere og medarbejdere deres øje på at løse dagens opgaver – hvad enten det drejer sig om at filetere fisk, bygge et hus eller tage sig af de ældre på plejehjemmet. Både private og offentlige virksomheder er sat i verden for at løse bestemte opgaver for samfundet – ikke for at skabe et godt arbejdsmiljø for medarbejderne. Samtidig er det naturligvis helt uacceptabelt, at mennesker bliver syge eller mistrives på deres arbejde. Problemstillingen med at skubbe arbejdsmiljøet over i sidevognen er universel og findes både i Grønland og i Danmark.

Alle lande laver derfor lovgivning for at beskytte medarbejderne og skabe et sikkert og sundt arbejdsmiljø. Det er helt nødvendigt, fordi al erfaring fortæller, at virksomhederne ikke kan skabe et tilstrækkeligt højt niveau af sikkerhed uden krav fra lovgivningen og ikke mindst et efterfølgende arbejdstilsyn.

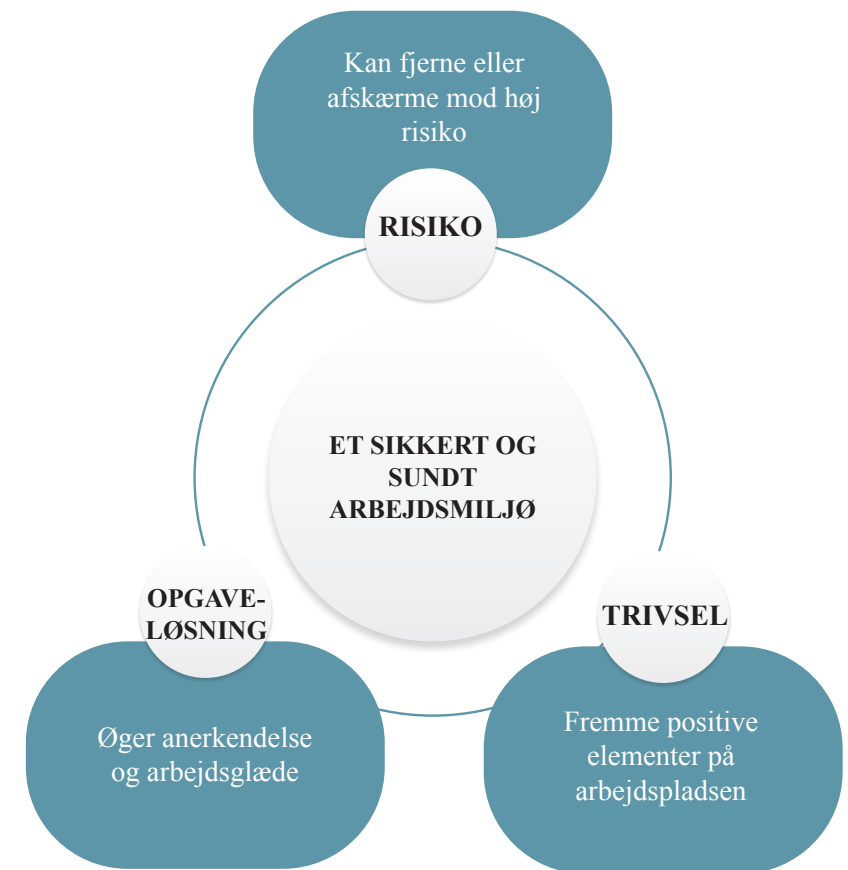
Lovgivningen indeholder både konkrete krav om for eksempel rækværk på stilladser og forebyggelse af mobning og krav om en sikkerhedsorganisation og gennemførelse af

arbejdspladsvurderinger. Disse krav danner grundlaget for virksomhedernes indsats for at få styr på arbejdsmiljøet, men de kan dog også bidrage til at fastholde arbejdsmiljøet i sidevognen. Driftsledelsen og medarbejdere har tendens til at tænke, at nu har vi jo sikkerhedsorganisationen til at tage sig af arbejdsmiljøet, og at Arbejdstilsynet i øvrigt vil påpege eventuelle problemer. Derfor kan driften fortsætte, stort set som den plejer.

Dansk og international forskning peger på flere forskellige tiltag, som kan bidrage til at komme ud over denne problemstilling. Overordnet handler det om at integrere arbejdsmiljø i strategi og daglig drift. Det skaber også trivsel hos medarbejderne, fordi vi har alle behov for at bidrage med noget, som andre mennesker har behov for, og anerkendelsen af en godt løst arbejdsopgave bidrager derfor grundlæggende til et godt arbejdsmiljø. Sammenhængen kan illustreres af nedenstående model.

At gøre drømmen om et godt arbejdsmiljø til virkelighed beror på to grundlæggende elementer: ledelsesfokus og inddragelse af medarbejderne.

Integration for at skabe et sikkert og sundt arbejdsmiljø

Ledelsesfokus

Ledelsen har ansvaret for, at både private og offentlige virksomheder får løst deres opgaver og når de mål, som ejerne har fastsat. På samme måde er det ledelsen, som har det grundlæggende ansvar for arbejdsmiljøet. Det afgørende er derfor i enhver virksomhed, at ledelsen stiller krav til arbejdsmiljøet, på samme måde som den stiller krav til økonomi og kvalitet. Der skal fastsættes mål for arbejdsmiljøet, og arbejdsmiljøet skal indgå på ledelsesmøder på samme måde som andre spørgsmål. Hvis det ikke sker, vil både mellemlederne og medarbejderne opfatte arbejdsmiljøet som mindre vigtigt end andre spørgsmål.

Medarbejderinddragelse

Ledelsen kan dog ikke gøre det alene. Medarbejderne ved, hvor der er problemer med arbejdsmiljøet, og også hvor der er barrierer for produktivitet og kvalitet.

Inddragelse af medarbejderne kan foregå på mange måder: ved valg af sikkerhedsrepræsentant, personalemøder, korte produktionsmøder og i sikkerheds- og samarbejdsudvalg. Det vigtige er, at medarbejderne kommer til orde og bliver inddraget i at finde de rigtige løsninger.

ger. Når det lykkes, kan virksomheden opnå større engagement både i arbejdsmiljøet og i den daglige drift.

Arbejdsmiljøindsatsen i grønlandske virksomheder (AMIG)

Vi har ovenfor sammenfattet international viden om en effektiv arbejdsmiljøindsats, men er den også relevant for Grønland? Det er vi nu i gang med at undersøge i det ny forskningsprojekt AMIG. Selvom problemstillingerne overordnet set også gælder i Grønland, er der specifikke betingelser for erhvervslivet og en særlig kultur og geografi, der har indflydelse på, hvordan arbejdsmiljøindsatsen i Grønland bedst kan organiseres. Undersøgelsen gennemføres i et nyt forskningssamarbejde mellem Ilisimatusarfik og Syddansk Universitet (SDU).

Indtil nu er der stort set ikke gennemført arbejdsmiljøforskning i Grønland. Vi har derfor en vigtig ny mulighed for at finde ud af, hvor langt virksomhederne er nået med at få styr på arbejdsmiljøet – og i hvilken udstrækning lovgivningen, som stort set er overtaget fra Danmark, passer til den grønlandske virkelighed og til virksomhedernes behov.

I de senere år har der været en voldsom udvikling inden for byggeri og infrastrukturprojekter i Nuuk.

Projektet Arbejdsmiljøindsatsen i grønlandske virksomheder (AMIG) gennemføres i tæt samarbejde med fire store virksomheder: Royal Greenland, Royal Arctic Line, Permagreen og Pisiffik. Desuden deltager arbejdsmarkedets parter og myndigheder ved Grønlands Erhverv, SIK, Arbejdstilsynet og Departementet for Erhverv, Energi, Forskning & Arbejdsmarked i en følgegruppe til projektet. Projektet er finansieret af Arbejdsmiljøforskningsfonden i Danmark og forløber over 2½ år.

Kontakt: Peter Hasle, projektleder (hasle@iti.sdu.dk)

Foto: Giedre Madsen

Bonnie Jensen

Adjunkt, ph.d., Afdeling
for Socialt Arbejde

boje@uni.gl

”Jeg føler mig som et spøgelse, jeg kan ikke ses-agtigt” – om at være anbragt på et børnehjem i Grønland

”Jeg føler mig som et spøgelse, jeg kan ikke ses-agtigt ... hvis bare der var en kontaktperson som man kan tale med en gang om ugen, måske bare 5 minutter eller længere. Jeg har ikke nogen at snakke med her. Jeg føler mig ensom”.
Jakobine, 19 år.

Jeg græd, da jeg gik hjem fra interviewet med Jakobine. Igennem årene har jeg ellers opbygget en vis tolerance over for hjerteskrærende fortællinger, men Jakobines historie gik under huden på mig. Det var ikke så meget hendes historie som sådan – den var trist, ja. Men det er der så mange unge menneskers fortællinger, der er. Det var mere måden, hun fortalte den på. Det er svært at se en 19-årig helt uden glimt i øjnene og håb i stemmen.

Jakobines fortælling starter som så mange andre børns. Med en mor der drak for meget, og en far der ikke var der, men ellers med en stor familie, der gerne ville hende. Det var først, da hendes

mor begik selvmord, da Jakobine var 10 år, at det hele blev meget svært. Jakobine og hendes søskende skulle nu bo hos familiemedlemmer i forskellige byer, og søskendeflokken gik i opløsning. Jakobine kom til at bo hos et familiemedlem, hun ikke var så glad for. Den løsning holdt, til Jakobine blev teenager, hvor hun stik imod sit ønske blev anbragt på et børnehjem. Hun ville helst bo hos nogle andre familiemedlemmer, men hun fik at vide, at det ikke kunne lade sig gøre. De næste år af hendes liv foregik på forskellige børnehjem, hvor hun ikke brød sig om at være, og hvor hun ikke fik opbygget varige venskaber eller relationer til andre børn eller voksne.

Da jeg møder Jakobine, bor hun på en institution. Hun er ensom, hun har ikke nogen, der kan hjælpe hende, og der er ingen kontakt med de voksne på institutionen. Hun er genert anlagt, og når hun er stille, er de voksne også stille. Hun har sagt til de voksne, at hun gerne vil tale med dem, og at de må tage den første kontakt, men hun får bare lov til at være alene. Dem hun bor sammen med, er alle sammen meget yngre end hende, så hun føler ikke, at de har noget til fælles.

Hun har før i tiden gået til forskellige aktiviteter og musik, og hun vil gerne starte igen, men hun ved ikke, hvordan hun skal komme i gang. Hun vil også gerne have et job, for hun laver ingen-

ting i løbet af dagen, og det er meget kedeligt, men det er svært at finde et job her i byen. Selv om hun er ensom og hverken har job, uddannelse eller fritidsinteresser der hvor hun bor, er hun alligevel bange for at skulle flytte derfra. Hun ved ikke, hvordan hun skal klare sig alene, eller hvad det kræver at bo for sig selv. Jakobine ønsker, at der er nogen, der vil hjælpe hende, for, som hun siger, ”jeg kan ikke klare det alene”.

Hvad sker der i et barn, der ikke bliver set?

Den tyske filosof Axel Honneth taler om tre kategorier af fornærmelser, der indebærer, hvad han

kalder falsk usynlighed, hvor man lader som om, at man ikke ser det andet menneske. Det kan dreje sig om, at man ved simpel uopmærksomhed glemmer at hilse på alle i en større gruppe. Værre er det at ignorere en anden, fordi denne person er socialt underlegen, for eksempel en rengøringshjælp eller et barn. Men den mest grusomme og ydmygende form for fornærmelse er demonstrativt at ”se igennem” en person og dermed lade som om, den anden ikke er til stede. Det er det, der sker for Jakobine, når pædagogerne ikke anerkender hendes tilstedeværelse i rummet.

Børn er lige som alle andre mennesker afhængige af anerkendelse for at udvikle sig i en positiv retning. Hvis et barn oplever, at hun ikke bliver set som værende værdifuld, eller at hun slet ikke bliver set i det hele taget, kan det have katastrofale konsekvenser. Et barn der føler sig socialt usynlig, kan få den opfattelse, at personalet ikke vil hende noget godt, eller at de ligefrem er fjendtligt indstillet over for barnet.

Her kan du læse mere:

Axel Honneth: *Behovet for anerkendelse*. København: Hans Reitzels Forlag, 2003.

Bonnie Jensen: *Barndomshjem eller børnehjem*. Ph.d.-afhandling, Nuuk: Ilisimatusarfik, 2021.

Halvdelen er tilfredse

Jeg har talt med 38 børn der er anbragt på ét eller flere af de 22 børnehjem i Grønland. Så selv om Jakobine er et unikt menneske med sin egen stemme og sin egen historie, er hendes fortælling alligevel blot én blandt mange der primært handler om savn af familien, uvished om sin egen situation og frygt for fremtiden.

Børnene fortæller, at de ofte ikke ved, hvorfor de er anbragt, eller hvor længe de skal være anbragt. De fortæller også, at de gerne vil have flere gode voksne på børnehjemmene, og at de gerne vil have hjælp til at oprette og/eller opretholde kontakten til familien. De tre ting: uvisheden, mangel på gode voksne og savnet af familien, er ofte grundene til, at børnene ikke er glade for at bo på børnehjemmet. Men der er også ca. 50 % af børnene, der er tilfredse med at bo på det børnehjem, de bor på, og de fremhæver, at det er trygt at bo et sted med gode voksne og nok mad.

Det er positivt, at børnene selv kan fortælle, hvad der skal til for at gøre anbringelserne bedre. Og når vi ved, hvad der skal til, er det også inden for rækkevidde at gøre oplevelsen af anbringelserne bedre for de øvrige børn.

”Alene”, illustration af Naja Abelsen.

Aviåja Egede Lynge

Talsperson for Børns
Rettigheder, leder af MIO
(Meeqqat Inuusuttullu
Oqaloqatigiinnittarfiat,
”Børnenes og de unges
samtalested”)

mio@mio.gl

Peter Berliner

Professor i Psykologi
og Sociale Indsatser,
Ilisimatusarfik, Afdeling for
Socialt Arbejde

pebe@uni.gl

Når rettigheder skabes gennem dialog – et forskningsprojekt om børns rettigheder

Det er sensommer. Havet er blått og spejlblankt. Bygdebåden lægger til i en bygd. Folk er samlet for at sige velkommen til dem, der går i land her. I dag er der fem kvinder med fra MIO, børnerettighedskontoret i Nuuk. Folk vinker og hilser og kigger en ekstra gang på disse fem modige kvinder, der vil tale om børns rettigheder. Modige fordi det er et emne, der ikke tales meget om her, og fordi nogen måske ligefrem ikke bryder sig om at tale om det. Måske er der også her, på dette smukke sted, børn der lider, uden at der tages hånd om det.

En lille gruppe teenagepiger står lidt på afstand og holder øje med, hvad der foregår. Derefter følger de på afstand efter MIO op gennem bygden. Senere på dagen, ved det møde som MIO har arrangeret på skolen, ser vi igen gruppen af teenagepiger. De står helt bagest i lokalet. Man kan se, at de ivrigt følger med i det, der foregår, og at de hvisker sammen.

Hen på eftermiddagen da mødet er slut, kommer teenagepigerne og banker forsigtigt på døren i det hus, hvor MIOs medarbejdere bor. Pigerne fortæller, at de kommer fordi én af dem har haft oplevelser, der gør at hun føler sig utryg. Hun vil gerne tale om det og have gode råd, fortæller de andre piger. Pigen selv lytter og nikker ind i mellem. Lidt efter lidt begynder hun selv at fortælle. De andre piger falder ind og fortæller også om deres eget liv og deres fælles liv. Det er tydeligt, at de er kommet, fordi de ser sikkerhed og tryghed som et fælles anliggende, som de sammen vil tage hånd om. De har brug for dialog med de voksne fra MIO omkring dette.

Langt senere sidder vi i et kontor midt i Nuuk og hører den smukke fortælling om pigernes fællesskab. Det er første forskningsinterview om MIOs særlige metoder til at styrke børns rettigheder i hver eneste by og bygd her i landet. Til stede er Aviâja, Peter og medarbejdere fra MIO. Man lægger mærke til den lattermilde stemning, og hvordan den rummer en fokusering, et nærvær og en dyb koncentration om emnet, som vi taler om. Der tales ud fra et dybt engagement, en levende aktivisme for at nå målet.

MIO har gjort en stor forskel – børns rettigheder er nu noget, som alle ved, at vi skal tage ansvar for. Men ikke alle handler endnu efter det i praksis, og derfor er MIO stadig i fuld gang for at styrke den gode udvikling. Man mærker tydeligt på engagementet, på optimismen, på energien, at det er aktivister, der sidder rundt om bordet.

Her drejer det sig om handling, om aktion, for at skabe rettighed til et godt liv for alle børn.

Der bliver fortalt: *Vi har været i mange byer og bygder og går i dialog med alle, der vil tale med os. Vi lytter, vi bidrager, og vi bygger viden sammen.*

Vi har udviklet en måde at skabe dialog på med respekt for de mange forskellige, lokale kulturer, som vi møder. Det er en måde at være på, men man kan godt kalde det vores metode. Den er dybt forankret i vores befolkningsmæssigt små lokalsamfund, både her og i hele Arktis. Det er en metode, der er udsprunget af vores viden som oprindeligt folk, en viden, der er levende og i stadig bevægelse, og som

Forandring sker gennem dialog og fælles handling.

MIO er med til at skabe. Vi bruger de lokale kulturelle og sociale ressourcer til at skabe bedre adgang til rettigheder for alle børn. Det er vores fælles viden.

MIO har været en meget medvirkende aktør med hensyn til at skabe opmærksomhed omkring udsatte børns levevilkår, ressourcer og lidelser. MIOs åbne og dialogbaserede metoder til at fremme børns ret-

Foto: MIO

Alle har viden, alle har indsigter, alle har visioner – og derfor skal der lyttes til enhvers gode bidrag til vores fællesskab om at sikre rettigheder for alle børn.

Hver dag får vi i MIO henvendelser om børn, der lever i stor utryghed, er i alarmberedskab og trives meget dårligt – både i hjemmet, i fritiden og i skolen. Det er brug for mere og andet end det, der gøres nu. Børnenes ret til hjælp og beskyttelse skal sikres, siger børnetalsmand i en pressemeddelelse 30. juni 2021.

tigheder har vakt positiv opmærksomhed i en række lande, i FN og blandt oprindelige folk. Der er et meget stort behov for at styrke rettigheder til et trygt liv med gode udviklings- og uddannelsesmuligheder for børn hos oprindelige folk globalt. MIO viser en vej. Dette sætter Grønland i en særlig position som foregangsland inden for dette område.

Mellem MIO og Ilisimatusarfik er der igangsat et forskningssamarbejde om at beskrive og forstå MIOs metode. Projektet handler om at fortælle historien om MIO gennem fortællinger om oplevelser, indsigter og viden, der er udviklet under-

vejs i MIOs virke. Der bruges en narrativ metode, der gennem MIOs leders og medarbejders fortællinger belyser den erfaringsbaserede viden, som MIO har skabt undervejs sammen med børn og voksne gennem møder, undervisning og workshops. Det er beretningen om, hvordan alle børns adgang til rettigheder kan styrkes i praksis.

Projektet er støttet af fonden *Seventh Generation Fund for Indigenous Peoples, Thriving Women*.

Læs mere:

<https://mio.gl/om-mio/?lang=da>

Ofte kommer børn og unge til os for at fortælle og søge råd. De kommer meget ofte flere sammen. Det er tydeligt, at de tager fælles ansvar for hinanden. Citat fra interview med en medarbejder i MIO.

Rosannguaq Rossen

Afdelingsleder, adjunkt,
ph.d., Afdeling for Sprog,
Litteratur & Medier

roro@uni.gl

'Are u dum, stupid or dum ha?!'

– børn og unges brug af sociale medier i Grønland

I en verden fyldt med informationer står der i FN's konvention om barnets rettigheder, at børn skal sikres adgang til information og materiale fra forskellige internationale kilder, men samtidig skal børnene beskyttes mod oplysninger, der kan skade deres velfærd. Men hvem har ansvaret for at passe på børnene og de unge og oplære dem til at begå sig i mediernes verden, herunder de sociale medier?

'Amatør', 'Hold kæft du er dum!', 'Du kan ikke finde ud af det', 'Hvis du bliver valgt ind, har Grønlands fremtid ikke en chance, indse at du

ikke kan magte det.' Sådan lød – i min oversættelse – nogle af kommentarerne, da den 23-årige Jonas Kristoffersen stillede op som kandidat ved det seneste valg til Inatsisartut med over 5.000 følgere på sin TikTok-profil. Desværre er han ikke den eneste, der modtager hadefulde kommentarer på de sociale medier. Tendensen med cyberbullying, mobning på de sociale medier, er blevet hverdagskost for mange børn og unge i Grønland. Selv om aldersgrænsen for at have adgang til de sociale medier er 13 år, har mange børn adgang til Facebook, Instagram, SnapChat eller Tik Tok, med eller uden accept fra foræl-

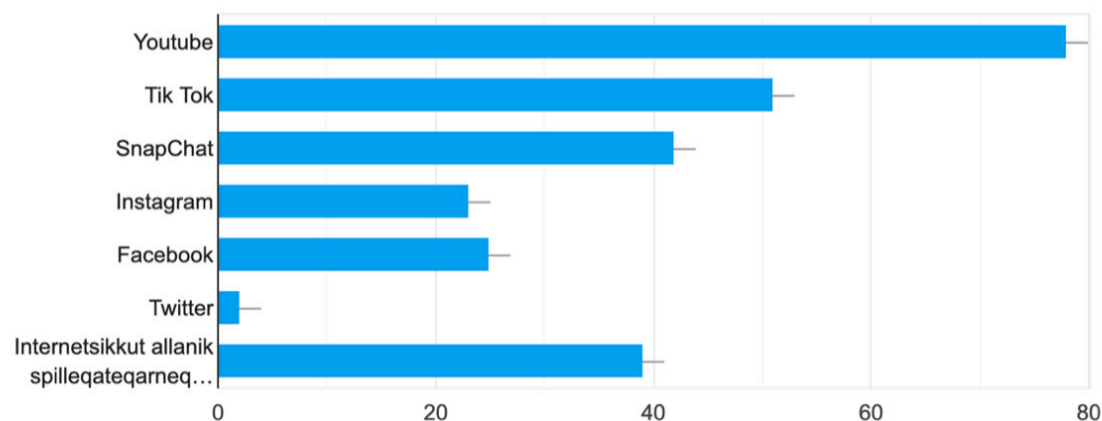
drene. Hvad kan vi gøre for at mindske problemerne med den hadefulde tone?

I 2014 lavede Grønlands Børnerettighedsinstitution (MIO) en undersøgelse blandt 11-12-årige børn. Dengang brugte næsten 72% internettet, og 65% af de 910 respondenter havde Facebook som deres foretrukne sociale medie. Næsten 15% af børnene havde oplevet at blive mobbet på de sociale medier.

For nylig lavede jeg min egen lille undersøgelse af grønlandske børn og unges brug af de sociale medier med hjælp fra mine Facebook-venner. Undersøgelsen er ikke lige så statistik pålidelig som MIOs undersøgelse fra 2014, men jeg fik dog 91 besvarelser fra i alt seks byer og en bygde. Blandt respondenterne, som alle havde adgang til internettet hjemmefra, brugte 96,7% internettet, og 86,2% var aktive på sociale medier (fig. 1). 28,4% havde haft dårlige oplevelser i form af mobning og tilnærmelser fra voksne.

Hvilke platforme bruges af barnet?

87 svar

Figur. 1: Børnenes foretrukne sociale medier i Grønland.

Mit spørgeskema blev udfyldt af en forælder/ værge sammen med barnet, hvorimod det i MIOs gamle undersøgelse var barnet alene, der udfyldte skemaet. En af forældrene i min undersøgelse skrev (i min oversættelse):

Jeg følger med i alle de platforme mit barn bruger. Mobning blandt børn er markant, der er endda nogle, der opfordrer til selvmord, hvor jeg har henvendt mig til deres forældre, så de kan snakke med deres barn. Der er flere mænd,

der skriver til børn, og jeg har fundet ud af, at politiet ikke kan gøre noget ved det. Efter at have oplevet det snakker vi ofte med vores børn og tjekker deres sociale medier for også at beskytte børnene.

Undersøgelserne viser, at mange børn og unge bruger de sociale medier, men at der stadig mangler undervisning i folkeskolen om retorik og etik, når man begår sig på de forskellige platforme. Adskillige både børn og voksne tror des-

værre, at man kan sige alt og opføre sig grænseoverskridende, når man er gemt bag en skærm. Det er efter min mening noget, vi i et samfund skal tage alvorligt, italesætte og reagere på, for hvis der kommer mere opmærksomhed om det, vil det blive nemmere at bryde den negative spiral. Foreløbig er der brug for flere undersøgelser, og vi må have udviklet flere redskaber til at bruge de sociale medier ordentligt.

Ivalu I. Mathiassen

Adjunkt med ph.d.-forløb,
Institut for Læring

ivah@uni.gl

Ny teknik i den grønlandske folkeskole – eye tracking i læseundervisningen

Når de yngste elever i folkeskolen skal lære at læse, har de brug for lærere, der kan støtte dem bedst muligt. Lærerne må derfor vide noget om, hvordan begynderlæseren bærer sig ad med at afkode tekst. For at blive klogere på det har jeg igangsat et forskningsprojekt, hvor jeg bruger en såkaldt eyetracker til at registrere elevernes øjenbevægelser, mens de læser højt. Hver enkelt elevs læsninger lagres i elevens profil i programmet, som er knyttet til eyetrackeren, så læreren efterfølgende kan vurdere elevens læsestrategi. Eye tracking har ikke tidligere været anvendt i den grønlandske skole. Jeg vil derfor undersøge, om teknikken kan bruges til at få ny

indsigt i elevernes konkrete handlinger, når de øver sig i at læse.

Nøjagtige optagelser af øjenbevægelser er en proces, der kræver, at eleven sidder meget stille og følger instrukser fra læreren eller forskeren, ofte i længere perioder, hvilket kræver megen tålmodighed. Eye tracking var ikke noget, de grønlandske elever havde hørt om eller prøvet før, og de var meget spændte og nysgerrige, før vi gik i gang med projektet. Alle elever fik bag efter mulighed for at se optagelserne med deres egne højtlesninger.

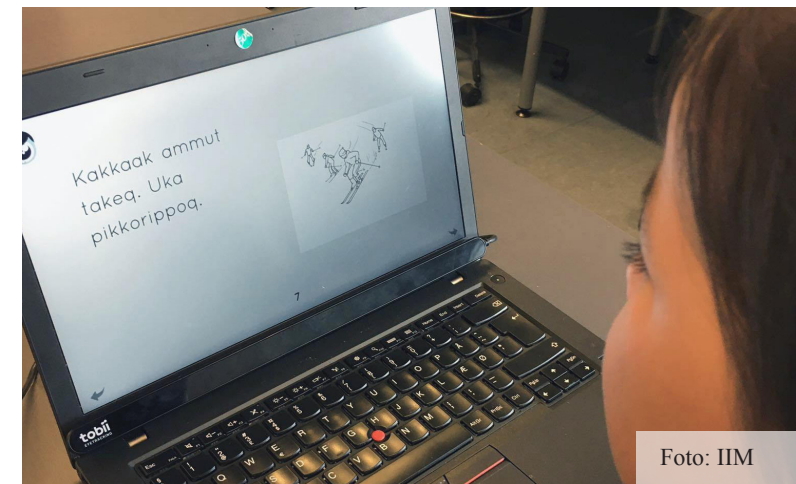

Foto: IIM

Øjets bevægelser kan groft sagt opdeles i ”fikseringer” og ”saccader”. En fiksering er, når øjenbevægelsen standser i kortere tid. En saccade er, når blikket flytter sig fra en fiksering til den næste. Eyetrackeren som er placeret mellem skærm og tastatur på en pc, måler fikseringer i tekst læst på skærmen. Disse fikseringer kommer til at fremstå som cirkler ovenpå teksten synkront med oplæsningen. En optagelse af en elev der læser med eyetracker, kan ses [her](#).

Figur 1 viser et eksempel på øjenbevægelser i forbindelse med læsning af en tekst. Cirklerne er fikseringer, mens den røde streg viser saccader. Når man læser, har man typisk mange kortvarige fikseringer på udvalgte ord afbrudt af saccader, når blikket flyttes. I eksemplet ses, at der er tre fikseringer på ordet toqqortaapput (de leger gemmeleg) og én fiksering på navnet Uka. De tre fikseringer på ordet toqqortaapput betyder, at eleven arbejder på at afkode og dermed forstå ordet.

Eye tracking giver læseunderviseren mulighed for at forstå elevens læsestrategier og dermed vurdere, hvilken læsepædagogisk tilgang der passer bedst til det enkelte barn. I mit arbejde med eye tracking på en skole fandt klasselæreren og jeg ud af, at nogle af eleverne var mere udfordrede, end lærerne i forvejen var klar over. Disse elever havde en begrænset bogstav-lyd-kobling, og deres strategier til afkodning af ord var ligeledes begrænsede.

Figur 1. Eksempel på fikseringer og saccader under læsning af en tekst.

Eyetrackeren kan også vise betydningen af tekstens illustrationer, som kan være en stor støtte for begynderlæseren. Her ser jeg en tendens til, at når eleven er usikker på sin læsning, kigger eleven hen på illustrationen. Nogle elever vælger ligefrem at gætte ordene ud fra illustrationerne. Gættelæsning er ofte et tegn på en upræcis og mangelfuld læsning, som skal tages alvorligt i elevens læseudvikling.

Lærerne har forskellige forudsætninger for at undervise i grønlandsk, og her ser jeg, at når læseundervisningen er systematisk, konkret og tydelig, udvikler eleverne gode læsestrategier. Forhåbentlig vil resultaterne af mine forsøg med eye tracking i læseundervisningen blive til gavn for den grønlandske læseforskning og ikke mindst give lærerne bedre muligheder for at undervise på måder, der optimerer de grønlandske elevers læsefærdigheder.

Henrik Lund

Forsker, Grønlands
Naturinstitut

helu@natur.gl

Ny æra i grønlandsk havforskning

Tarajoq er Grønlands nye forskningsskib og Grønlands Selvstyres hidtil største investering i forskning. Skibet åbner nye muligheder for både grønlandsk og international forskning i Arktis og peger fremad i overvågningen af reje- og fiskebestande og klimamæssige ændringer i havmiljøet. Skibets grønlandske navn betyder passende "salt" og "hav".

Tarajoq blev leveret i oktober 2021 og afløser trawleren *Pâmiut*, der siden 1995 har været Grønlands platform til udenskers undersøgelser. Det topmoderne 61 meter lange, isforstær-

kede skib er designet specielt til at sejle og arbejde i arktiske farvande. *Tarajoq* kan med sin størrelse og udrustning sejle længere nordpå og udføre langt flere typer af forsknings- og miljøopgaver, end det tidligere har været muligt. Både teknisk og ambitionsmæssigt afspejler *Tarajoq* betydningen af havets levende ressourcer for det grønlandske samfund.

Tarajoq er finansieret af Grønlands Selvstyre med støtte fra Aage V. Jensens Fonde og har kostet i alt 235 millioner kroner. Skipsteknisk AS i Norge har tegnet skibet, og BALENCIA-

GA Skibsværft i Spanien har stået for bygningen. *Tarajoq* drives af Grønlands Naturinstitut på vegne af Grønlands Selvstyre.

Med sit avancerede navigations- og kommunikationsudstyr, sine kraner og hejsepil kan *Tarajoq* håndtere næsten enhver form for videnskabeligt arbejde i Arktis. Hvis en opgave kræver det, er skibet i stand til at holde sig på samme position inden for få centimeter. *Tarajoq* har desuden forskellige former for fremdrift og kan f.eks. sejle op til 8 knob i rent elektrisk tilstand og er i stand til at sejle næsten uden at frembringe støj i vandet. Overskudsenergi, der produceres, når trawlen sættes ud, genererer strøm til skibets elforbrug og fremdrift.

Tarajoq kan – i modsætning til *Pâmiut* – også fiske med pelagisk trawl og foretage akustiske undersøgelser og opmålinger af fisk og havbund. Skibet er udstyret med to laboratorier specielt designet til behandling af fisk og skaldyr, et kemilaboratorium og laboratorier til behandling af bund- og vandprøver.

Et batteri af vandhentere gør det muligt i én arbejdsgang at indsamle vandprøver i forskellige dybder fra overflade til bund. Et avanceret, flerstrålet ekkolod (multibeam) er i stand til at kortlægge havbunden omkring Grønland flere

kilometer under havoverfladen med stor akkurate og høj detaljering af havbundens natur. Det vil være til stor nytte for både forskere, fiskere og skibsfart.

Tarajoq har plads til 12 besætningsmedlemmer og 20 forskere og giver også mulighed for uddannelsesophold for studerende under bl.a. de maritime uddannelser i Grønland.

Med Tarajoq bliver det muligt for Grønlands Naturinstitut at forske i udenskærsområder uden at leje udenlandske skibe.

Med sin imponerende størrelse rummer Tarajoq flere laboratorier, der bl.a. er specielt designet til behandling af fisk og skaldyr.

Nøgletal

Bruttotonnage:	2841
Nettotonnage:	852
Længde:	61,4 m
Bredde:	16 m
Dybgang:	8 m
Servicefart:	14 knob
Pæletræk:	> 50 tons
Dage til søs:	> 40

Tarajoq er kulminationen på en lang række af forskningsskibe i Grønlands tjeneste. Sidetrawleren *Adolf Jensen* foretog i 80'erne de første spæde kortlægninger af den vestgrønlandske rejebestand. Den blev i slutningen af 80'erne afløst af flere KHG-trawlere – søsterskibene *Elias Kleist*, *Sisimiut* og *Pâmiut* – som Grønlands Fiskeriundersøgelser og senere Grønlands Naturinstitut lejede. Grønlands Naturinstitut købte og ombyggede i 1995 *Pâmiut*, som var instituttets maritime platform og trawler indtil 2018, hvor skibet blev ophugget. I de mellemliggende år har Grønlands Naturinstitut lejet islandske trawlere til at gennemføre de årlige undersøgelser ved Vest- og Østgrønland.

Grønland har nu egne, moderne skibe, som forventes at tjene landets maritime overvågning og forskning mange år fremover: *Tarajoq* vil tage sig af udenskærsområderne, og den mindre *Sanna* vil fortsat varetage indenskærs undersøgelser af vigtige fiskearter som hellefisk og torsk samt opmålinger af havbunden i indenskærsområder langs Vestgrønland.

Foto: Lars Demant-Poort

Mads Peter
Heide-Jørgensen

Professor, Grønlands
Naturinstitut

mhj@ghsdk.dk

Narhvalens fantastiske liv

Foto: MPHJ

Narhvaler i flok.

Sammen med uldnæsehornet og sabeltigern er narhvalen et af de mest sagnomspundne dyr i verden. Hannernes op til to meter lange, snoede tand er baggrunden for myten om enhjørningen, men i dag ved vi, at tanden, med et moderne udtryk, er en 'konkurrenceparameter', som hunnerne benytter, når de skal vælge partner til parringen. Vi ved i dag også, at narhvalerne kan blive gamle – op til 100 år. De bliver først kønsmodne, når de er over 10 år, og de får kun én unge hvert tredje år.

Narhvalen er en af de arter, som Grønland har et specielt ansvar for at beskytte. Den findes nemlig kun i den atlantiske del af Arktis, og de

største bestande findes omkring Grønland og Canada. Den fanges flittigt både i Canada og Grønland, og begge steder er dyret højt værdsat både for den værdifulde tand og for mattaken (huden), som uden sammenligning er det mest værdsatte fangstprodukt i Arktis. Desværre er flere narhvalbestande stærkt truede på grund af for store fangster, og skal der være narhvaler i Grønland i fremtiden, er der grund til at udvise forsigtighed med fangsterne. Grønlands Naturinstitut har længe været meget aktiv i narhvalforskning og har de sidste 10 år haft en feltstation i Østgrønland, hvor narhvalernes forunderlige liv er blevet undersøgt i detaljer.

Stedfasthed

Satellitsporing af narhvaler har vist, at de vandrer mellem sommer- og vinteropholdssteder, men også at de er utroligt stedfaste og vender tilbage til den samme lokalitet om sommeren nærmest på dato. Hver bestand af narhvaler har sit eget område, hvor hvalerne opholder sig sommer og vinter, og de besøger kun sjældent nabobestandene. Denne forudsigelighed i narhvalernes vandring gør det også lettere at fange dem, men der skal samtidig udvises stor forsigtighed med udnyttelsen af narhvalen: Grønland har ikke én stor bestand af narhvaler – hver enkelt fjord kan have sin egen lille bestand

med sit eget niveau af følsomhed over for fangst.

Ekkolokalisering

På trods af, at det kun er hannerne, som har en enkelt tand i venstre side, hører narhvalerne alligevel til tandhvalerne, som bl.a. er karakteriseret ved at benytte ekkolokalisering til orientering og fødesøgning. Narhvalerne har et kraftigt ekkolokaliseringsapparat, som de bruger flittigt på større dyk, og det røber mange af hvalernes hemmeligheder under overfladen. Typisk udsender hvalerne serier af helt regelmæssige ekkolokaliseringsklik med ca. ét klik per sekund i perioder på op til flere minutter. Når noget skal undersøges nærmere, stiger klikfrekvensen til over hundrede klik i sekundet under såkaldte 'buzzes', hvor for eksempel et byttedyr undersøges og fanges eller suges ind i munden på hvalen.

Støjfølsomhed

I årtusinder har narhvalerne opholdt sig i områder, hvor der ikke var menneskelige aktiviteter, og det er nyt for dem, at der nu er isbrydere og tankskibe, som sejler rundt og laver støj i deres områder. Fangerne har længe vidst, at støj skræmmer narhvalerne, og derfor er der stadig steder, hvor kajakken er i brug ved narhvalfangst. Lyde spredes hurtigt i vand, og nye undersøgelser har vist, at narhvalerne reagerer på støj fra skibe, der er op til 20-30 km væk.

Reaktionerne er forskellige, men typisk ophører hvalerne med at ekkolokalisere og lave andre lyde, og det har igen betydning for deres fødesøgning. De holder også op med at lave dybe dyk og svømmer i stedet ind mod stranden, og deres langsomme hjerterytme under neddykning stresser af, at de samtidig bruger kræfter på at svømme væk fra støjilden. Med mindre isdække i fremtiden kan man forvente, at der bliver mere skibsstøj, og det er tvivlsomt, om narhvalerne kan nå at vænne sig til det.

Havtemperaturen

Narhvaler er velisolerede med et tykt spæklag og en indre kropstemperatur på 35° C, og de har svært ved at slippe af med den varme, musklerne producerer. Derfor hører de også til de langsomme hvaler, der er bedst til det lange

seje træk og ikke egner sig til at spurte afsted for at undgå en trussel. Narhvaler trives bedst i koldt vand med temperaturer omkring frysepunktet, og de opholder sig aldrig i det varme atlantiske vand, som findes på begge sider af Grønland. Med klimaændringerne sker der også en opvarmning af havene, og det betyder, at narhvalerne mister store dele af deres naturlige leveområder, og at de kommer til at forsvinde fra nogle områder. Vi kan allerede se, at områder i Sydøstgrønland ikke længere egner sig til narhvaler, og fremskriver man udviklingen, vil narhvalerne i år 2100 være tvunget til at opholde sig længere mod nord. Som gamle beboere i Arktis med helt faste vaner er det tvivlsomt, om narhvalerne kan tilpasse sig så hurtige klimaændringer, som dem vi i øjeblikket ser udfolde sig i havene omkring Grønland.

Foto: Carsten Egevang

ILISIMATUSAAT

**FORSKNINGSPROJEKTER VED ILISIMATUSARFIK
OG GRØNLANDS NATURINSTITUT
2021-22**